

UZAKTAN ÖĞRENENLERİN BİLGİSAYAR ORTAMLI İLETİŞİME YÖNELİK ALGILAMALARI

Doç. Dr. Müjgan BOZKAYA* Arş. Grv. İrem ERDEM AYDIN**

ÖZ

Bu çalışmada Anadolu Üniversitesi Bilgi Yönetimi Programı 1. Sınıf öğrenenlerinin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusundaki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bilgisayar ortamı iletişim konusunda öğrenen görüşlerinden elde edilen veriler, alanyazında yer alan üç farklı bakış açısı çerçevesinde tartışılmıştır. Alanyazında ilkbakış açısı iletişim kurma konusunda yüzyüze ortamın bilgisayara göre daha etkili olduğu yönünde, ikinci bakış açısı, gerekli zaman ayrılırsa bireylerarasında kurulan iletişimin, bilgisayar aracılığıyla da en az yüzyüze ortamlardaki kadar etkili olabileceği yönünde, üçüncü bakış açısı ise, bilgisayar ortamında gerçekleşen iletişimin yüzyüze iletişime göre daha etkili olabileceği yönündedir. Gerçekleştirilen uygulamanın sonunda, öğrenenlerin büyük bir çoğunluğunun bilgisayarı bir iletişim ortamı olarak kullanma konusunda olumlu tutuma sahip olmadıkları görülmüştür. Bu sonucun ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olarak, öğrenenlerin şimdiye kadar almış oldukları yüzyüze eğitim alışkanlıklarını devam ettirme eğiliminde olmaları söylenebilir. Öte yandan öğrenenler bilgisayarın jest, mimik, beden dili gibi iletişimi destekleyen sosyal ipuçlarını sınırlı düzeyde barındırması, iletişim kurdukları kişilerin kimlikleri ve gönderdikleri mesajların doğruluğu konusunda güvensizlik yaşıyor olmaları nedeniyle bilgisayar ortamında gerçekleştirilen iletişime olumlu yönde tutum geliştirmemiş olabilirler.

Anahtar Kelimeler: *Bilgisayar Ortamı İletişim, Kişisel Olmayan, Bireylerarası İletişim Hiperkişisel İletişim, Uzaktan Öğrenen*

DISTANCE LEARNERS' PERCEPTIONS OF COMPUTER MEDIATED COMMUNICATION

ABSTRACT

In this study, perspectives of the first year students in the completely online Information Management Associate Degree Program at Anadolu University regarding computer as a communication medium were investigated. Students' perspectives on computer-mediated communications were analyzed in the light of three different views in the area of computer-mediated communications: The first view suggests that face-to-face settings are better communication environments compared to computer-mediated environments. The second view argues that if the required time is allocated, interpersonal communications in computer-mediated environments are as effective as face-to-face interpersonal communications. Finally the third view claims that computer-mediated communication is more effective than face-to-face communications. The results have shown that students do not consider computer as a communication medium. One of the reasons of this perspective can be the preconceptions and past experiences of the students on traditional education. Meanwhile shortage of nonverbal social clues, such as body movements, mimics, and so forth, and having doubts about others' identities in the communication process as well as reliability of the postings could be other reasons why the students could not generate positive attitudes about computer-mediated communications.

Keywords: *Computer Mediated Communication, Impersonal Communication, Interpersonal Communication, Hyperpersonal Communication, Distant Learner*

* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi , e-posta: mbozkaya@anadolu.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi , e-posta: ieaydin@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Bilgisayar Ortamlı İletişim (BOİ) Barnes (2004) tarafından iki ya da daha fazla birey arasındaki iletişimin elektronik posta, video konferans ve haber panosu gibi iletişimi kolaylaştıran bilgisayar uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirildiği iletişim biçimi olarak tanımlanmıştır. Bilgisayarın bireyler arasında bir iletişim aracı olarak kullanılması düşüncesi ise ilk kez Licklider ve Taylor tarafından dile getirilmiştir. Taylor ve Licklider 1968’de yayınladıkları “bir iletişim aracı olarak bilgisayar” adlı makalelerinde, İnternet’i bireyler arası iletişim ortamı haline getiren en önemli özelliklerini bilgisayarın, etkileşim ve eşzamanlı iletişim kurulabilmesi olarak vurgulamışlardır. Bilgisayar aracılığıyla iletişim kuran bireyleri, iletişim süreci içerisinde birbiriyle etkileşime giren, sürecin aktif katılımcıları olarak değerlendirmişlerdir. Dahası bireylerin birbirleriyle farklı ortamlarda olsalar bile, aynı anda etkileşime dayalı iletişim kurabilecek olmalarının, bilgisayarı bireyler arası iletişim sürecinin önemli bir parçası haline getireceğini dile getirmişlerdir. Eğitim ortamlarının da bir iletişim süreci olduğu düşünüldüğünde, öğretme-öğrenme süreçlerinin etkililiği ve verimliliğinin ideal bir iletişim ortamında gerçekleşmesiyle orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle öğrenen ve öğreticinin birbirinden farklı mekanlarda olduğu uzaktan eğitim uygulamalarında bireyler arasında gerçekleşen iletişim süreci oldukça önemlidir. Moore da (1992) uzaktan öğrenme ortamlarında bireyler arası iletişimin önemini vurgulamış ve uzaktan eğitimde öğrenen ve öğretici arasındaki uzaklığın kaynağını tanımlamaya çalışmıştır. Moore’a göre bu uzaklığın nedeni, öğrenen ve öğreticinin fiziksel olarak ayrı mekânlarda olması değildir. Bu, öğrenen tarafından hissedilen psikolojik uzaklıktır ve sebebi gerek öğrenen-öğrenen, gerekse öğrenen-öğretici arasındaki iletişimin eksikliğinden kaynaklanmaktadır ve bu uzaklığın giderebilmesi, bireyler arasındaki iletişimin güçlendirilmesine bağlıdır.

Bu önem doğrultusunda ilgili alanyazında; bilgisayar ortamında gerçekleşen iletişim süreci, üç farklı bakış açısıyla ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bunlar; kişisel olmayan (impersonal), bireyler arası (interpersonal) ve hiperkişisel (hyperpersonal) etkileşimdir. Bu üç farklı bakış açısı; dayandığı temel kuramlarda ve yüzyüze ortamlarda gerçekleşen iletişimi değerlendirme konularında birbirlerinden ayrılmaktadır. Birinci bakış açısının temel söyleminde, bilgisayar ortamında iletişimin etkililiğinin, iletişim sürecinde sağlanan sosyal ipuçlarının ölçülmesiyle gerçekleştiği düşüncesi vardır. Bilgisayar jest, mimik, ses tonu, yüz ifadeleri gibi sözsüz iletişim öğelerini taşıyamadığı gibi, bireyler arasında sosyal normların paylaşılmasına da olanak vermemektedir. Dolayısıyla bilgisayar ortamındaki iletişimin, yüzyüze ortamlarla karşılaştırıldığında daha soğuk, iletişimin sosyal boyutunu içermeyen, görev yönelimli olmasına neden olmaktadır (Garton ve Wellman, 1995; Walter, 1994). Kişisel olmayan bakış açısı, bilgisayarı bireyler arası iletişim süreci içinde yetersiz bularak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelerini toplumsal varoluş ve ortam zenginliği kuramlarına dayandırmaktadırlar. Bunun yanında bu yaklaşıma çeşitli eleştiriler de yöneltilmiştir, eleştirilerden biri, bireyler arası etkileşimin ölçülmesiyle ilgilidir. Kişisel olmayan bakış açısına göre, bilgisayar ortamında iletişim kurulurken bireyler arasındaki iletişimin etkililiği konusunda en önemli gösterge, ortamda kullanılan sosyal ipuçlarının nicel ölçümüdür. Çıkış noktası da toplumsal varoluş kuramında söylendiği gibi, ortamda ne kadar çok ipucu varsa o kadar başarılı bir iletişim gerçekleşir düşüncesidir. Bununla birlikte Kim’e göre (2000) iletişimin kalitesi sadece nicel verilerle değerlendirilemez. Bilgisayar ortamında bireyler yüzyüze iletişimde sorun olabilecek, güdültü gibi, dışsal etkenlerden korunduğundan, bireylerin iletişim sürecine odaklanmaları daha kolay olacaktır. Bu noktada bilgisayarın daha yoğun ve iletişime odaklanmış bir süreci kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu nedenle bireyler arası etkileşimin ölçülmesinde, etkileşimin yoğunluğu ve iletişimin içeriği önemli bir değişkendir. Birçok sözlü ve sözsüz iletişim ipuçlarının olması, iletişim kuran bireyler arasında kurulacak yakınlığın garantisi değildir. Başka bir deyişle, bireyler arası etkileşimin ölçülmesinde sağlanan ipuçlarından çok kurulan iletişimin niteliğinin önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Bilgisayar ortamında iletişimi olumlu değerlendiren ikinci bakış açısı, bireylerarası etkileşimdir ve bu bakış açısını destekleyen kuramlardan biri, iletişim bilimci Joshep Walther'ın "sosyal bilgi işleme" kuramıdır. Bu bakış açısı, bilgisayar ortamındaki iletişimin, yüzyüze ortamlardaki kadar etkili bir şekilde gerçekleştirilebileceğini, bireylerin duygularını yüzyüze ortamlara göre daha yavaş ama, en az yüzyüze ortamlardaki kadar etkili iletebileceğini vurgulamaktadır (Walther, 1992). Bilgisayar ortamında iletişimi yetersiz değerlendiren kişisel olmayan bakış açısı, bireylerarası iletişim sürecinde, sözlü olmayan iletilerin taşıdığı ipuçlarının önemine vurgu yaparken, sosyal bilgi süreci, bireylerarası iletişimin gelişiminde dil ve sözel unsurların temel belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Walther ve Burgoon, 1992). Waltherda (1994) sosyal bilgi sürecinin anahtar değişkenini zaman olarak tanımlamış, iletişim kuran bireylere ileti alışverişi için yeterli zaman verilirse, bilgisayar ortamında gerçekleşecek iletişimin, yüzyüze ortamlarda gerçekleşen bireylerarası iletişime benzer yoğunlukta olabileceğini ileri sürmüştür. Bireylerarası etkileşimin etkililiğinin ve etkililiğinin derecesinin ölçülmesi, iletişim sürecinde yer alan ipuçlarının sayısı yerine, iletilerin zaman ve oran bakımından değerlendirilmesine dayanır. Bu bakış açısına getirilen eleştiride bu noktada başlamaktadır. Bu bakış açısının temelinde eğer yeterli zaman verilirse, bilgisayar ortamında iletişimin yüzyüze iletişim kadar etkili olabileceği düşüncesi yatmaktadır. Öte yandan, bu etkili sürenin ne kadar olduğu konusunda belirli bir standart yoktur. Bilgisayar ortamında bireylerarası iletişime ayrılan zaman, iletişimi kuranların yapısına (yabancı olmaları, yakın arkadaş olmaları) ve bireysel özelliklerine (konuşkan, içedönük gibi) bağlı olarak değişecektir. Benzer şekilde iletişim kurma sıklığı da bireylerin sahip olduğu özelliklere bağlı olarak değişebilecektir.

Üçüncü bakış açısı, Walther'ın (1996) sosyal bilgi işleme kuramını daha geliştirerek tanımladığı bir kavram olan hiperkişisel iletişimdir ve bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişimin yüzyüze iletişime göre daha etkili olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Walther'a göre (1996) bunun en temel sebebi, bilgisayarın eşzamansız iletişim özelliği ve iletişim sürecinde iletişim kuranlara ilişkin sınırlı ipucunun yer almasıdır. Bu bakış açısına göre, bilgisayarın bu iki özelliği, kullanıcılar arasında daha olumlu ve arzu edilen bir iletişimin gelişmesine yardımcı olacaktır.

Hiperkişisel bakış açısı, SIDE (Social Identity of the Deindividuation Effects) modeline (Postmes, 1998) dayanmaktadır. SIDE modeline göre bireyler, gerçek kimlikleri yanında grup içinde kendilerine yeni bir kimlik yaratırlar. Daha çok grup normlarına, buldukları bağlama bağlı olarak gelişen durumsal normlara uyma eğiliminde olurlar (Postmes vd., 1998). Bireyler grup içi normları kabul etme, grup dışı normları reddetme eğilimindedirler. Öte yandan bireyler kendilerine yakın bulduğu, ortak ilgileri paylaştığı bireylerle biraraya gelmeyi tercih edecektir. Ortamda bireylere ilişkin sınırlı ipucu olması ve katılımcıların gerçek kimlikleri hakkında bilginin olmamasından dolayı, kullanıcıların kendilerini yeni bir bireye ifade etmesi daha kolay olacaktır (Kim, 2002).

Walther (1996) hiperkişisel modelini oluştururken, Goffman'ın "İzlenim Oluşturma" ve "İzlenim Yönetimi" kavramlarından ve bilgisayarın eş zamanlı olmayan iletişime olanak tanıma özelliğinden yararlanmıştı (Doğan, 2006). İletişim sürecinde bilgisayar olması bireylere, istedikleri iletileri almada ve kendilerini istedikleri şekilde ifade etmeleri konusunda özgürlük vermektedir (Kim, 2002). Bu noktada, bireylerin iletileri alırken ve gönderirken seçici davranabilme şansı olduğu, bir diğer değişle bilgisayarı bir filtre gibi kullanabildiği söylenebilir. Bireyler iletişim kurdukları bireyleri idealleştirmekte, kendilerini sunarken de olumlu özelliklerini ortaya çıkararak, kendisi hakkında istediği izlenimi oluşturabilmektedir.

Eşzamansız iletişim ortamı, hiperkişisel iletişimi etkileyen bir diğer önemli değişkendir. Ortamın eşzamansız iletişim özelliği, iletişim sürecinde bireylerin birbirlerine gönderecekleri mesajlar üzerinde düşünmeleri, gözden geçirmeleri ve yeniden düzenlemeleri için yeterli zamanı vermektedir (Walter, 1996). Eşzamanlı iletişimde, iletişime anında cevap verme zorunluluğu, bireylerin kendilerini zaman konusunda baskı altında hissetmelerine neden olabilir. Bireyler zaman baskısı altında olduklarında, etkileşim, sosyal içerik yerine görev yönelimli olur. Eşzamansız iletişimde, bireyler gerek işleriyle ilgili

gerekse sosyal anlamda birbirleriyle kendileri için en uygun olan ortamda iletişim kurabilirler (Kim, 2002). Eşzamansız ortamda iletişim kuran bireylerin, iletilerini göndermeden önce üzerinde düşünme, tekrar düzenleme fırsatları olduğu için kurulan etkileşimin daha kontrollü ve etkili olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak, bilgisayarın izlenim oluşturma, izlenim yönetimi ve eşzamansız iletişim özelliklerinden dolayı bireyler bilgisayar ortamında, yüzyüze ortamlarda gerçekleştirdiklerinden daha başarılı bir iletişimi gerçekleştirebilmektedirler. Ayrıca bireylerarasındaki etkileşimin derecesi konusunda karar verirken, bireylerin birbirine gönderdikleri iletilerin sayısal olarak değerlendirilmesi yerine, içeriklerinin çözümlenmesi daha güvenilir olacaktır. İletişim sürecini açıklarken hiperkişisel iletişim bakış açısından yararlanmak, daha açıklayıcı, doğru, neden sonuç ilişkisini görebileceğimiz ayrıntılı bilgiler sağlayacaktır (Kim, 2002).

Bu bilgiler ışığında, çalışmanın temel amacı, öğretme-öğrenme sürecini tamamıyla çevrimiçi ortama dayalı gerçekleştiren Bilgi Yönetimi Önlisans Programı öğrenenlerinin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusundaki görüşlerini belirlemek ve yukarıda sözü edilen üç yaklaşım çerçevesinde tartışmaktır. Bu çalışmayla özellikle çevrimiçi eğitim ortamlarında öğrenenlerin gerek birbirleriyle gerek öğreticiyle olan iletişim eksikliğinin neden kaynaklanmış olabileceği belirlenebilecek, böylece öğrenenlerin ortamın sunduğu olanaklardan üst düzeyde faydalanabilmeleri ve akademik başarılarını geliştirebilmeleri sağlanabilecektir.

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel veri analizlerinden biri olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Buanaliz yönteminde araştırma sonunda elde edilen veriler mantıklı ve anlaşılır bir şekilde yorumlanmış, bulgular arasında neden sonuç ilişkisi kurularak ilgili alanyazındaki kuramsal çerçeve bağlamında sonuçlar tartışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bunun için elde edilen nitel veriler, frekans değerlerine dönüştürülerek sayısallaştırılmış, elde edilen sonuçlar betimsel yöntem yardımıyla analiz edilmiştir.

2.1. Araştırmaya Katılanlar

Araştırmaya 2006–2007 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Bilgi Yönetimi Önlisans Programı'nın (BYÖP) birinci sınıfına devam eden toplam 116 öğrenen katılmıştır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi BYÖP Türkiye'de uzaktan eğitim alanında diplomaya yönelik olarak açılan, İnternete dayalı ilk programdır (<http://www.bilgianadolu.edu.tr>). Programın amacı, bilgi çalışanı olarak nitelendirilen, bilgisayarla ileri düzeyde tanışık, orta kademe işgücü yetiştirmektir. Aynı zamanda program tamamıyla çevrimiçi ortam aracılığıyla yürütülmekte, öğrenenlerin diğer öğrenenlerle, öğretici ve içerikle olan etkileşimleri bu ortam aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu çalışmada tamamen bilgisayar aracılığıyla yürütülen bu programın öğrenenlerine, bilgisayar ortamında, bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda ne düşündükleri sorulmuştur. Soruyu 1. sınıfa devam eden toplam 240 öğrenenden gönüllü olarak 116 öğrenen çevrimiçi ortam yardımıyla yanıtlamıştır.

2.2. Betimsel Analizin Gerçekleştirilmesi

Araştırmacılar tarafından ilgili alan incelemesi yapıldıktan sonra, BYÖP öğrenenlerinin bilgisayarı bir iletişim ortamı olarak nasıl değerlendirdikleri, yapılandırılmamış soru olarak çevrimiçi ortamda sorulmuştur. Öğrenenlerden gelen yanıtlara ilişkin araştırmacılar ve alandaki bir uzamandan yardım alınarak kodlamalar yapılmış, temalar oluşturulmuştur. Bu süreçte; verilerin dökümü yapılmış, veriler anlamlı bölümlere ayrılarak kodlanmış, kodlanan veriler bir araya getirilerek sınıflandırılmış ve temalar belirlenmiştir. Daha sonra aynı işlemler alandaki bir diğer uzman tarafından tekrar yapılmış ve oluşturulan kodlama ve temalar karşılaştırılmıştır. Son olarak da elde edilen bulgular, ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılarak yorumlanmıştır.

2.2.1. Verilerin Toplanması ve Dökümü

Araştırma için Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Bilgi Yönetimi Önlisans Programı birinci sınıf öğrenenlerine çevrimiçi ortam aracılığıyla bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusundaki düşünceleri sorulmuş, yanıtlar yine aynı ortam aracılığıyla toplanmıştır. Sonrasında öğrenenlerden gelen yanıtlar bir kelime işlemci dosyasına kopyalanmış ve 12 sayfalık bir döküm elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin isimlerini gizli tutmak için her bir öğrenene 1 ile 116 arasında bir sayı verilmiş, öğrenen yanıtları bu sayılarla kodlanmıştır. Bu süreçte katılımcıların kullandığı yazı karakteri, büyüklüğü ya da verilen yanıtlar üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

2.2.2. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Öğrenenlerden gelen yanıtların dökümü alındıktan sonra tümevarım analizini yapabilmek için yanıtların sınıflaması yapılmıştır. Bu sınıflamayı yapabilmek için öncelikle elde edilen verilerin kodlaması yapılarak temalar oluşturulmuştur. Öğrenenlerin verdikleri yanıtlar araştırmacılar tarafından hazırlanan bir tabloya aktarılmıştır. Tablonun birinci kolonuna öğrenenin verdiği yanıt, ikinci kolonuna birinci araştırmacının verdiği kodlama, üçüncü kolonuna ikinci araştırmacının verdiği kodlama, dördüncü kolona ise alandaki bir uzmanın yaptığı kodlama aktarılmıştır. Daha sonra yapılan kodlamalar karşılaştırılarak, temalar oluşturulmuştur. Elde edilen temalar doğrultusunda öğrenenlerin yanıtları iki başlık altında sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilerin güvenilirliği için hem içerik bilgisine hem de nitel araştırma bilgisine sahip bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacıların ve uzmanın kodlamaları ile sınıflamaları karşılaştırılmış ve nitel araştırmalarda referans gösterilen, Görüş Birliği/(Görüş Ayrılığı+Görüş Birliği)*100 (Miles ve Huberman, 1994) formülü aracılığıyla araştırmanın güvenilirliği hesaplanmış, sonuç .93 bulunmuştur. Bu sonuç ile değerlendirmeciler arasında görüş birliğinin sağlandığı söylenebilir.

3. BULGULAR VE YORUM

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Bilgi Yönetimi Programı öğrenenlerinin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusundaki düşüncelerini belirleme amacıyla, birinci sınıf öğrenenlerine bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda ne düşündükleri sorulmuştur. Öğrenenlerden gelen yanıtlar iki tema altında sınıflanarak analiz edilmiştir. Bu analizler doğrultusunda Tablo 1’de öğrenenlerin olumlu görüşlerine ilişkin sınıflama, Tablo 2’de ise bilgisayar ortamında iletişim konusundaki olumsuz düşüncelerine ilişkin sınıflama verilmiştir.

Elde edilen veriler incelendiğinde, araştırmaya katılan 116 öğrenenin 60’ının bilgisayar ortamlı iletişim kurma konusunda olumlu düşünceye sahip olduğunu, ancak 19’unun bazı şartlara bağlı olarak bilgisayar ortamlı iletişimi olumlu yönde değerlendirdiğini göstermektedir. Araştırma, 74 öğrenenin bilgisayar ortamlı iletişim kurma konusunda olumsuz düşünceye sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, özellikle bilgisayar ortamlı iletişim kurma konusunda bazı tereddütler yaşayan, örneğin gerektiğinde destek hizmet alamayan, teknolojiye ayak uyduramayan, bilginin dolaşım ve paylaşımında gerekli gizlilik ve güvenin oluşmadığını düşünen öğrenenlerin, bilgisayar ortamlı iletişime yönelik olumsuz yönde düşünce geliştirebildiklerini de göstermektedir.

Tablo 1. Öğrenenlerin BOİ Konusundaki Olumlu Görüşleri

Bilgisayar ortamında iletişimi etkili buluyorum çünkü;	Frekans
Bilgisayar kullanımının çağımızın gerekliliği olduğunu düşünüyorum	12
Yüzyüze ortamlarda iletişim kurma konusunda kaygı yaşıyorum	7
Teknolojiyi kullanmayı çok iyi biliyorum	7
İçeriği daha anlaşılır kılarak öğrenmeyi kolaylaştırıyor	4
Birçok kişiye aynı anda ulaşabilme olanağı sağlıyor	4
Görüntü ve ses öğelerini içerdiği için yaşamdaki gibi algılamamı sağlıyor	3
Farklı insanlarla tanışma olanağı sağlıyor	2
Sorularıma anında cevap alabilmeye olanak veriyor	1
İçeriği ihtiyaçlarıma göre yapılandırabiliyorum	1
Bilgisayar ortamında iletişimi etkili buluyorum ancak;	Frekans
Teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek şartıyla	10
Gerektiğinde her türlü desteği alabilmek şartıyla	6
Bilgilerin güvenilirliği ve gizliliği konusunda kaygı duymamak şartıyla	2
Hayatımızın her anında bulunmaması şartıyla	1

Tablo 1’de bilgisayar ortamını bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda olumlu tutuma sahip olan öğrenenlerin verdikleri yanıtlar frekans değerleriyle birlikte verilmiştir. Bu tabloya göre, öğrenenlerin bilgisayar aracılığıyla iletişim kurmayı büyük ölçüde güzümünün bir zorunluluğu olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda altmış birinci öğrenen düşüncesini; *“Bilgisayar, 2000’li yılların vazgeçilmez aleti. Gerek derslerde gerekse iletişim için çok faydalı buluyorum. Yenilikleri takip ediyorum, bu konuda kendimi geliştirmek için elimden geleni yapıyorum. Çağın gereği olarak görüyorum.”* şeklinde belirtmiştir. İkinci öğrenen de düşüncesini; *“Bilgisayar çağımızın en önemli iletişim aracıdır, bundan dolayı toplumun her ferdi bilgisayar kullanımı ve internetle iletişim hakkında yeterli donanıma sahip olmalıdır...”* cümlesiyle ifade etmiştir. Bilgisayarı vazgeçilmez ve en önemli iletişim aracı olarak değerlendiren bu öğrenenlerin, onu bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda istekli olmaları beklenen bir sonuç olacaktır. İkinci sıraya baktığımızda yüz yüze ortamlarda iletişim kurma konusunda kaygı taşıyan ve teknolojiyi kullanma konusunda yeterliği üst düzeyde olan öğrenenlerin bilgisayarı iletişim aracı olarak kullanma konusunda olumlu tutumlarının olduğu görülmektedir. Kırk dokuzuncu öğrenen bu konudaki düşüncesini; *“Bilgisayar kullanmayı yeni öğrenmeye başladım ama kendimi çok hızlı geliştirdiğimi düşünüyorum. Ayrıca bilgisayarda iken kendimi daha kolay ifade ediyorum ama toplum içinde konuşurken çok çekingen davranıyorum açılmam zaman alıyor”* cümlesiyle getirmiştir. Benzer şekilde altmışıncı öğrenen de;

“sanal ortamda, gerek tekli gerekse grup tartışma ve konuşmalarda gayet rahatımdır. Nasılsa yüz yüze değiliz ve birbirimizin tepkilerini göremeyiz lakin reel hayatta maalesef heyecanlanırım ve gergin olurum yeni tanıştığım biriyle bu kadar kolay iletişim kuramam, sunuş yaparken dizlerimin bağı çözülür, heyecandan nabzım yükselir kalbimin sesi uzaktan duyulur”

sözleriyle yüzyüze ortamlarda iletişim kurma konusundaki çekincelerini vurgularken, bilgisayar ortamında iletişim kurma konusunda daha rahat olduğunu ifade etmiştir. Yirmi sekizinci öğrenen *“..her şeye rağmen iletişimin kaygısızca yapıldığı tek mekan”* sözleriyle bilgisayar aracılığıyla kaygı duymadan iletişim kurabildiğini dile getirmiştir. Çevrimiçi ortamlarda iletişim süreci; içeriğin yapısına, teknolojinin sahip olduğu özelliklere, kullanılan öğretim yöntemlerine ve iletişim sürecindeki bireylerin kişisel özelliklerine bağlı olarak işlemektedir (Spitzberg, 2006). Bu nedenle teknolojinin sahip olduğu özellikler kadar, iletişim kuran öğrenenlerin bireysel özelliklerinin de bilgisayarı bir

iletişim ortamı olarak görme ya da görmemeleri konusunda belirleyicisi olduğu söylenebilir. Otuz beşinci öğrenen de olumlu yaklaşımını “bilgisayar kullanmayı çok seviyorum ve kendimi bu konuda yeterli olarak görüyorum bilgisayar yoluyla iletişim kurmada kendimi ifade etmede kendime güveniyorum bilgisayar ile iletişim kurabilmek hem çok gerekli hemde çok zevkli teknolojilerden faydalanmak kadar güzel bir şey olamaz” şeklinde dile getirmiştir. Alanyazına göre, bilgisayar konusundaki deneyim ve bilgi düzeyleri arttıkça bireylerin ortamı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda tutumları olumlu yönde artma eğilimi göstermektedir (Hunter ve Allen, 1992; Perse ve Ferguson, 2000). Burada da öğrenenlerin teknolojiyi kullanma konusundaki yatkınlık ve becerilerinin, ortamı iletişim aracı olarak kullanma konusunda olumlu tutum sergilemelerine neden olabileceği ileri sürülebilir.

Gelen yanıtlara bakıldığında, öğrenenler, bilgisayar aracılığıyla sunulan içeriğin anlaşılabilirlik konusunda etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Bilgisayar aracılığıyla iletişime karşı olumlu tutuma sahip öğrenenlerin bir diğer vurgusu, bilgisayarın çok ortamlı özelliği olmuştur. Bu düşüncelerini de “bilgisayar, görüntü ve ses öğelerini içerdiği için yaşamdaki gibi algılamamı sağlıyor” şeklindeki ifadeleriyle belirtmişlerdir. Tablo 1’i incelediğimizde, öğrenenlerin bilgisayar ortamındaki iletişimi, farklı insanlarla tanışma olanağı sağlaması, sorularına anında cevap alabilmeye olanak vermesi ve içeriği ihtiyaçlarına göre yapılandırabilme özelliklerinden dolayı olumlu değerlendirdikleri görülmektedir. Yirmi altıncı öğrenen bu konudaki düşüncelerini “bilgisayar sayesinde mesafeleri kısaltarak daha çok kişiye ulaşabiliyoruz...” cümlesiyle dile getirmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde, bilgisayarı etkili bir iletişim ortamı olarak değerlendiren öğrenenlerin aynı zamanda ortama ilişkin bazı kaygılarının da olduğu görülmektedir. Frekans değerlerine bakıldığında, öğrenenlerin teknolojik gelişmelere ayak uyduramamanın kendilerini endişelendirdiğini yoğun olarak dile getirdikleri görülmektedir. Dokuzuncu öğrenen bu düşüncesini “Bazı bilgileri anlayamama ve teknolojinin bu kadar gelişmesiyle bazı bilgilere yetişememe kaygım var” sözleriyle belirtmiştir. Yapılan araştırmalar (Doyle vd., 2005; Leen ve Ramayah, 2006; McCarron, 2005; Scott ve Rockwell, 1997; Watson, 2007), iletişim ve bilgisayar kaygısının iletişim teknolojilerini kullanma konusunda belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çalışmada da öğrenenlerin teknolojideki gelişmeleri takip edebilme konusundaki endişelerinin, ortamı kullanma konusundaki tutumlarını belirlemede belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir, çünkü verdikleri yanıtlarda, gerektiğinde destek alabilirlerse bilgisayar ortamı iletişimi etkili bulacaklarını dile getirmişlerdir. Son olarak, öğrenenler bilgisayarı etkili bir iletişim ortamı olarak değerlendirmekle birlikte, bilgilerin güvenilirliği ve gizliliği konusunda kaygı duyduklarını ve hayatımızın bu denli içinde olmasını korkutucu bulduklarını dile getirmişlerdir. Bu düşünceleri yüzüncü öğrenen “bilgisayar ortamında güvensizlik olduğuna inanıyorum” on yedinci öğrenen de “bilgisayar kullanmak teknolojiyle iç içe olmaktır. Ancak bazen korkutucu olabilir” cümleleriyle ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Öğrencilerin BOİ Konusundaki Olumsuz Görüşleri

Bilgisayarı bir iletişim aracı olarak görmüyorum çünkü;	Frekans
Beden dilini ve göz temasını aktaramadığı için yanlış anlamalara neden olabiliyor	24
Eğitim aracı olarak kullanılabilir ama iletişim aracı olarak görmüyorum	15
Güvenli bulmuyorum	11
İnsanları birbirinden uzaklaştırdığını ve kurulan iletişimin samimi olmadığını düşünüyorum	9
Danışmanların anında ulaşamıyorum	7
Teknolojiyi kullanma konusunda eksiklerim var	4
Grup iletişimi için uygun değil	2
İnsanı kendisine bağımlı kılıyor	2

Bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda olumsuz tutuma sahip öğrenenlerin ifadeleri de Tablo 2’de verilmiştir. Frekans değerlerine bakıldığında 24 öğrenen, beden dili ve göz temasını aktaramadığı için yanlış anlamalara neden olabileceği düşüncesiyle bilgisayarı bir iletişim aracı olarak değerlendirmedini belirtmiştir. Yetmiş birinci öğrenci;

*“..yani bildiğiniz gibi iletişim sadece söz ve yazılardan oluşmuyor. İletişim deyince yüz ifadeleri, söyleyiş tarzı ve bunun gibi niceleri aklımıza geliyor. Uzun sözün kısıtı bilgisayar ortamında iletişim ile birbirimiz anlamak zor oluyor ve çok zamanımızı alıyor. Mesela benim şu anki yazdıklarım benim 10 dakikamı aldı. Oysaki bunu sizlerle yüzyüze konuşacak olsaydım en fazla 5 dakika içinde derdimi anlatabilir bir sonuca ulaşabilirdim”*sözleriyle açıklarken, kırk yedinci öğrenci ise *“..hiç yüzünü görmediğim insanlarla iletişim kurmak ki buna ben iletişim demiyorum yanlış ve başarısız oluyor”* cümleleriyle ifade etmiştir.

Yüz dokuzuncu öğrenci *“Yüzyüze göre bilgisayarda kendini ifade etmenin zorluğu ve yanlış anlaşılmanın yol açtığı sorunu çözmenin zorluğu bilgisayarla iletişimin dezavantajı diyorum. Ne kadar geliştirilse de ses de eklense görüntü de eklense yüzyüze iletişimin yerini tutmayacaktır...”* sözleriyle bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişimde kendilerini doğru bir şekilde ifade edemeyecekleri üzerine vurgu yapmıştır. Liu’ya göre (2002) sözsüz iletişime ilişkin ipuçları bireylerin birbirleri hakkındaki algılarını, edinecekleri izlenimleri bir diğer değişle bireylerarasındaki sosyal etkileşimi etkiler. Sözel olmayan ipuçları, sadece sosyal etkileşimi düzenlemez, aynı zamanda iletişim kuran bireylere ilişkin önemli bilgiler verir. Bu düşüncelere paralel olarak öğrenenlerin, bireylerin birbirleri hakkındaki izlenimlerini biçimlendirmede, değerlendirmede ve bu doğrultuda aldıkları iletilere cevap vermeleri konusunda beden dilini yol gösterici olarak nitelendirdikleri söylenebilir. Beden dilinin yoksunluğu ise çalışmaya katılan öğrenenlerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak etkili bulmamalarının nedeni olarak açıklanabilir. Bilgisayarı bir iletişim aracı olarak görmeme nedenleri arasında ikinci sırada öğrenenlerin bilgisayarın amacı dışında kullanıldığını düşündükleri görülmektedir. Öğrenenlerin yanıtları incelendiğinde 15 öğrenenin bilgisayarı eğitim aracı olarak değerlendirmelerine rağmen bir iletişim aracı olarak görmedikleri saptanmıştır. Doksan beşinci öğrenen bu düşüncesini, *“..bilgisayarda hiçbir ortak yönüm olmayan kişilerle iletişim kurmayı gereksiz bulurum...”*, doksan dokuzuncu kişi ise,

“..bilgisayar ortamında mimik, jest vb hareketleri görmediğim için ne kadarı gerçek ne kadarı sanal anlayamıyorum. Bu anlamda bilgisayar ortamında mesafe koymayı tercih ediyorum...İnternette sohbet etmeyi değil de bilgisayarı daha çok bilgiye yönelik kullanmayı; işlerimi kolaylaştırmasını ;altından kalkamayacağım işlerimi bilgisayarla gerçekleştirmeyi daha çok seviyorum. İnternette sohbet etmeyi çok çekici bulmuyorum”

cümlesiyle dile getirmiştir. Öte yandan, bilgisayarın insanları birbirlerinden uzaklaştırdığını ve bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişimi samimi bulmadığını belirten 9 öğrenen bulunmaktadır. Bilgisayarı bir iletişim aracı olarak görmeyen kırk dokuzuncu öğrenen bu konudaki düşüncesini *“Bakalım asosyal insanlar olarak ileride insanları nasıl sosyalleştireceğiz. Acaba onlara da birer bilgisayarlı gibi mi davranacağız diye merak ediyorum”* sözleriyle açıklamıştır. Tablo 2’deki yanıtlar incelendiğinde 11 öğrenenin bu ortam aracılığıyla iletişimi güvenli bulmadığı için olumsuz görüşe sahip olduğu görülmektedir. Altmış üçüncü öğrenen bilgisayar aracılığıyla gerçekleşen iletişimi güvenli bulmamasını *“bilgisayarlı iletişimde günümüzde çok yaygın olan chat programları bilmediğin yerlerde tanımadığın insanlarla konuşma fırsatı veriyor insanlara. Farklı insanlar, farklı hayatları tabii anlatılanlar doğru aktarılmışsa bilgisayarda iletişim konusundaki kaygım bundan ibaret...”* ve *“bilgisayar ortamında güvensizlik olduğuna inanıyorum”*sözleriyle açıklamıştır. Benzer şekilde, kırk dokuzuncu öğrenen de *“Bilgisayar aracılığıyla ilettiğimiz sorulara verilen yanıtların ne kadar güvenilir olduğunu merak ederim her zaman”* sözleriyle bilgisayar aracılığıyla iletişimi güvenli bulmadığını açıklamıştır. Bu bulgular, öğrenenlerin bilgisayar aracılığıyla gönderdikleri iletilerinin farklı amaçlarla kullanılabilmesi düşüncesinde olduklarını ve bir güven sorunu yaşadıklarını göstermektedir.

İlgili alanyazın, yazılı iletişime dayalı uygulamaları konu alan çalışmalarda, öğrenenlerin performanslarının başkaları tarafından okunacağı ve değerlendirileceği endişesinin kendilerinde rahatsızlık yarattığını göstermektedir (Daly ve Miller, 1975; Mabrito, 1991, 2000; Scott ve Timmerman, 2005). Bu çalışmalarda bireyler bilgisayar ortamında gönderdikleri iletilerin, tanımadığı bireylerin eline geçebilecek olmasından dolayı endişe duyduklarını dile getirmiştir. Bu güven sorunu öğrenenlerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda olumsuz tutuma sahip olmalarındaki nedenlerden biri olarak düşünülebilir.

Tablo 2'deki yanıtlar incelendiğinde, bir başka değişken olarak, öğrenenlerin teknolojiyi kullanma konusundaki yetersizliklerinin de, onların bu ortam aracılığıyla iletişim kurabilmelerine bir engel oluşturduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar (Doyle vd., 2005; Leen ve Ramayah, 2006; McCarson, 2005; Scott ve Rockwell, 1997; Watson, 2007), iletişim ve bilgisayar kaygısının iletişim teknolojilerini kullanma konusunda belirleyici olduğunu, dahası, bilgisayar kullanma konusunda olumsuz tutumu olan bireylerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda da olumsuz tutum sergilediklerini göstermektedir (Brown vd., 2002). Tablo 2 incelendiğinde öğrenenlerin bilgisayarı grup içi iletişim için uygun bulmadıklarına ilişkin değerlendirme yaptıkları görülmektedir. Doksan beşinci öğrenen bu konudaki düşüncesini,

“Belli bir konuda ve toplulukta kendimi rahat ifade edebilirim. Ancak hiçbir ortak yönüm olmayan kişilerle iletişim kurmayı gereksiz bulurum. Bir de bilgisayar başında bana göre hiçbir amacı olmayan sohbetleri sevmiyorum. Bu nedenle bilgisayarla iletişimi, teknik anlamda gerekli buluyorum, ama kullanımda kendi koyduğum kuralların dışına çıkmıyorum” sözleriyle, yetmiş sekizinci öğrenen de *“..ben bilgisayarı bilgilenme amaçlı kullanıyorum, grup arasında iletişim kurmak için kullanmaktan kaçınırım. Çünkü anlaşılamama olasılığı çok fazla oluyor bu da benim için vakit kaybı demek...”* sözleriyle ifade etmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, iki öğrenenin bilgisayarın bağımlılık yarattığı düşüncesiyle bu ortam yardımıyla gerçekleştirilen iletişimi olumsuz değerlendirdiği görülmüştür. Yetmiş beşinci öğrenen *“..sadece gerektiğinde başvurulmalı aksi halde bütün iletişim yollarını gölgede bırakarak bireyi hayattan koparıp içine hapsediyor”* sözleriyle bu düşüncesini ifade etmiştir. Son olarak, bilgisayar ortamıyla gerçekleştirilen iletişimde anında geri bildirim alınmaması, 7 öğrenen tarafından bu ortam aracılığıyla iletişimin bir engeli olarak düşünülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenenlerden seksen dördüncü kişi bu konudaki görüşlerini,

“Bilgisayarı kullanma konusunda çok da kaygım olduğu söylenemez ama söz konusu bilgisayar ortamında iletişim olunca kaygılarım gizlenemeyecek kadar çok. Mesela bilgisayar ortamında bir soruyu sormak ve cevap almak günlerimizi alıyor bu da bizi demotive ediyor. Onun içindir ki ben de yüzyüze ya da telefonla ulaşabileceğim arkadaşlara ulaşmaya çalışıyorum”

sözleriyle ifade etmiştir. Bu sonuç, öğrenenlerin iletişim kurdukları kişilerden hemen yanıt almayı beklemediklerini göstermektedir. Öğrenenlerin bu beklentilerinin de şimdiye kadar almış oldukları yüzyüze eğitim alışkanlığının bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Yapılan çalışmalarda bu düşüncüyü destekler biçimde, öğrenenlerin bilgisayara dayalı eğitim ortamlarında daha fazla ve anında geribildirim almak istediklerini ortaya koymuştur (Gibbs vd., 2003).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, öğrencilerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda ne düşündüklerini belirlemeye yöneliktir. Bu bağlamda araştırma, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Bilgi Yönetimi Önlisans Programı birinci sınıf öğrenenleriyle gerçekleştirilmiş; bu amaçla, öğrenenlerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusundaki olumlu ve olumsuz tutumları açık uçlu bir soru yardımıyla analiz edilmiştir. Bilgisayar ortamında iletişim ile ilgili alanyazında yapılan çalışmalar

tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde 80'li yıllara kadar bilgisayar ortamında gerçekleşen iletişimin yetersiz bir iletişim ortamı olarak değerlendirildiği görülmektedir (Connolly vd., 1990; 1986; Kiesler vd., 1984). Bu dönemde yapılan çalışmalar, bilgisayar ortamının, iletişim kuran bireylere ilişkin sosyal ipuçlarını barındırmadığı için, bireyler arasında bireysel olmayan bir iletişim yarattığını dile getirmişlerdir (Kiesler vd., 1984). Daha sonra 1990'larda yapılan çalışmalar bilgisayarı, bireyler arası iletişim sürecinde farklı bir bakış açısıyla ele almış ve bilgisayar ortamında da en az yüzyüze ortamlarda olduğu kadar etkili bir iletişimin kurulabileceği öne sürülmüştür. (Jacobson, 1999; Lea ve Spears, 1991; Liu, 2002; Parks ve Floyd, 1996; Walther ve Burgoon, 1992). Son dönemde yapılan çalışmalar ise, bilgisayar ortamında iletişimin yüzyüze ortamlara göre çok daha etkili, samimi ve içten olabileceğini ileri sürmektedir (Walther, 1996). Çalışmada değerlendirmeye alınan öğrenen yanıtları da sözü edilen bu üç farklı bakış açısı çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle yapılan çalışmadan elde edilen veriler incelendiğinde, öğrenenlerin %44'ünün bilgisayar aracılığıyla iletişim konusunda olumlu, %56'sının ise olumsuz yönde tutuma sahip olduğu görülmüştür. Bu noktada öğrenenlerin büyük bir çoğunluğunun bilgisayar aracılığıyla iletişim kurmayla ilgili olarak birinci bakış açısının görüşlerini paylaştığı ileri sürülebilir. Başka bir deyişle, öğrenenlerin büyük bir çoğunluğu iletişim kurma konusunda yüzyüze ortamın bilgisayara göre daha etkili olduğunu düşünmektedir. Öğrenenlerin yanıtları incelendiğinde de sözü edilen bakış açısının söylemlerine benzer ifadeler ileri sürdükleri görülmektedir.

Öğrenenler bilgisayarı bireyler arasındaki iletişimi destekleyen jest, mimik, göz teması gibi sözel olmayan iletişim unsurlarını içermediği için bireyler arasında gerçekleşen iletişimin yüzyüze ortamlardaki kadar etkili olmadığını düşünmektedirler. Öğrenenler bilgisayar ortamında beden dili ve göz temasının eksikliğinin iletişim sürecinde yanlış anlamalara neden olabileceğini, kendilerini doğru bir şekilde ifade edebilmenin zor olduğunu dile getirmişlerdir. İletişim ortamlarına dayalı olarak gerçekleştirilen iletişim süreçlerinde bir kişinin diğerlerini gerçek kişi olarak algılaması olarak ifade edilen toplumsal varoluş algısı, ortamda kullanılan yüz ifadeleri, jestler, göz teması gibi görsel öğeler kullanılarak güçlendirilir (Gunawardena, 2002). Toplumsal varoluş algısının yüksek olmasının da, özellikle iletişim ortamları aracılığıyla gerçekleşen iletişimin etkili olmasının ön koşullarından biri olduğu söylenebilir. Bilgisayar aracılığıyla iletişim konusundaki alanyazında birinci bakış açısı da, bilgisayarı beden diliyle ilgili görsel iletilerden yoksun olması nedeniyle, toplumsal varoluş algı derecesi düşük bir ortam olarak değerlendirmiştir. Benzer gerekçelere bağlı olarak çalışmaya katılan öğrenenlerin bilgisayar ortamında iletişim konusunda birinci bakış açısını destekledikleri söylenebilir.

Yine birinci bakış açısında, bilgisayarın bireyler arasında sosyal bir iletişim kurmak yerine daha görev yönelimli amaçları gerçekleştirmek için kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Bireyler arasında sosyal bir iletişimin gerçekleşmesinin zorluğu nedeniyle kurulan iletişimin soğuk ve mesafeli olacağı ifade edilmiştir. Öğrenenlerde bu düşünceye paralel olarak bilgisayarın bireyler arasındaki iletişimi sağlamak yerine eğitim amacıyla etkili bir şekilde kullanılabileceğini dile getirmişlerdir. Oysa Vrasidas ve McIsaac (1999), öğrenenlerin ders materyalleriyle olan etkileşimlerinin yanı sıra, sosyal olarak da iletişime girmeye, kendilerini bir toplumun parçası olarak görmeye ihtiyaç duyduklarını dile getirmektedir; çünkü öğrenenlerin diğer öğrenenlerle kurdukları iletişim, sosyal yaşamlarının bir parçasıdır ve bilişsel gelişimlerinin yanı sıra sosyal gelişimlerini de etkilemektedir. Bu nedenle, öğrenenler için kendilerini ifade edebilecekleri, diğerleri ile etkileşime dayalı bir paylaşım içine girebilecekleri sosyal bir ortam yaratmak çok önemlidir. Öğrenenlerin bu düşüncenin aksine bilgisayarı sosyal bir iletişim ortamı olarak görmemelerinin nedenlerinden biri, onların üniversiteye kadar yüzyüze eğitim sisteminin içinden gelmiş olmaları ile açıklanabilir. Öğretmenleri ve arkadaşlarıyla iletişimlerini yüzyüze sınıf ortamında sürdüren öğrenenlerin, bu alışkanlıklarını sürdürdükleri söylenebilir. Bu nedenle de öğrenenlerin bilgisayar ortamını sözsüz iletişim öğelerini barındırmadığı için yetersiz buldukları düşünülebilir.

Bilgisayar ortamında iletişim konusundaki ikinci bakış açısına göre gerekli zaman ayrılırsa bireyler arasında kurulan iletişimin, bilgisayar aracılığıyla da en az yüzyüze ortamlardaki kadar etkili bir şekilde gerçekleştirilebileceğidir. Yanıtlar incelendiğinde bilgisayarı bir iletişim aracı olarak etkili bulan öğrenenlerin, büyük ölçüde bu ortamı kullanmanın günümüzün bir zorunluğu olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu öğrenenler aynı zamanda bilgisayarı ve yeni teknolojileri kullanma konusunda sahip oldukları yeterlikleri de vurgulamışlardır. Yeni teknolojilere uyum sağlama konusunda sorunu olan öğrenenlerin bilgisayarı bir iletişim aracı olarak kullanma konusunda çekingen davrandıkları, bunun yanında yüzyüze ortamlarda iletişim kurma konusunda kaygı yaşayan öğrenenlerin bilgisayar ortamında iletişim kurma konusunda olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir. Bir diğer değişle, yüzyüze iletişim ortamlarında iletişim kurma konusunda çekinceleri, kaygıları olan öğrenenlerin bu ortam aracılığıyla iletişim yapmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu noktada yapılan çalışmaların söylediği gibi (Brown vd., 2002; Bubas, 2006; McCarson, 2005; Schliesman ve Ayres, 1999; Scott ve Rockwell, 1997; Watson, 2007), teknolojinin ve sunduğu olanakların etkili bir iletişim sürecinin gerçekleşmesi için yeterli olmadığını, iletişim sürecindeki bireylerin bireysel özelliklerinin de bu süreç üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bunun ötesinde bireylerin bilgisayarı kullanma konusunda sahip oldukları yeterlikler bilgisayar ortamında iletişime girme konusunda belirleyici olmanın yanında, kurulan iletişimin biçimini ve gönderileniletilerin kalitesini etkileyen bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Campbell ve Neer, 2001). Dahası yapılan araştırmalarda (Watson, 2007; Bubas, 2006) bireylerin bilgisayar ortamında iletişim kurma konusundaki yeterlikleriyle, yeni teknolojileri kullanma konusunda istekli olmaları arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu noktada, öğrenen yeterlikleri veteknolojiyi kullanma konusundaki öğrenen tutumlarının, bilgisayarı bir iletişim ortamı olarak kullanma konusundaki davranışları belirlemede önemli bir ölçüt olduğu söylenebilir.

Bilgisayar ortamlı iletişime yönelik üçüncü bakış açısı ise, bilgisayar ortamında gerçekleşen iletişimin yüzyüze iletişime göre daha etkili olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Walther'a göre (1996) bunun iki temel nedeni vardır. Bunlar; bilgisayarın eşzamansız iletişim özelliği ve iletişim sürecinde iletişim kuranlara ilişkin sınırlı ipucunun yer almasıdır. Bilgisayarın bu iki özelliği, kullanıcılar arasında daha olumlu ve arzu edilen bir iletişimin gelişmesine yardımcı olacaktır. Ortamda bireylere ilişkin sınırlı ipucu olması ve katılımcıların gerçek kimlikleri hakkında bilginin olmamasından dolayı, kullanıcıların kendilerini yeni bir bireye ifade etmesi daha kolay olacaktır (Kim, 2002). Ortamın eşzamansız iletişim özelliği, iletişim sürecinde bireylerin birbirlerine gönderecekleri mesajlar üzerinde düşünmelerine, gözden geçirmelerine ve yeniden düzenlemeleri için yeterli zamanı vermektedir (Walter, 1996). Araştırmadaki öğrenen yanıtları incelendiğinde, bu görüşün aksine öğrenenler bilgisayar ortamında iletişim kurduklarında, iletişim kurdukları kişilerin kimlikleri ve gönderdikleri mesajların doğruluğuna ilişkin endişeleri olduğunu dile getirmişlerdir. Bilgisayar ortamında iletişim kurma konusunda olumlu tutuma sahip öğrenenlerde, ortamın ne kadar güvenilir olduğunu sorgulamışlardır. Bu noktada öğrenenler, üçüncü bakış açısının ortamın bir üstünlüğü olarak vurguladığı iletişim kuranların gerçek kimliklerine ilişkin bilginin olmaması özelliğini, bir sınırlılık olarak değerlendirmişlerdir. Başka bir değişle, öğrenenlerin yaptıkları değerlendirmelerden bilgisayarı iletişim ortamı olarak güvenli bulmadıkları söylenebilir. Yine bu bakış açısının ortamın üstünlüğü olarak ileri sürdüğü eşzamansız özelliği, öğrenenler tarafından bir sınırlılık olarak değerlendirilmiştir. Öğrenenler gönderdikleri mesajlara anında cevap alamamalarını bilgisayar ortamında iletişim kurmaları konusundaki motivasyonlarını olumsuz etkilediklerini dile getirmişlerdir. Bu nedenle öğrenenler yüzyüze ya da telefonla iletişim kurmayı tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Kısaca belirtmek gerekirse, öğrenenlerin bilgisayar aracılığıyla gerçekleşen iletişimin yüzyüze iletişimden çok daha etkili olacağını ileri süren üçüncü bakış açısına katılmadıkları ileri sürülebilir. Bu yönde düşünce geliştirmelerinde ise öğrenenlerin şu ana kadar almış oldukları yüzyüze eğitim yaşantısından gelen alışkanlıkları neden olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak yapılan çalışmada öğrenenlerin büyük bir çoğunluğunun yüzyüze eğitim alışkanlığını devam ettirme isteğinde bulunmaları nedeniyle bilgisayarı bir iletişim ortamı olarak kullanma konusunda olumlu yönde tutuma sahip olmadıkları görülmektedir. Öğrenenlerin bu ortama ilişkin olumsuz yönde tutum geliştirmelerinde sözsüz iletişim öğelerinin eksikliği ve iletişim sürecinde anında geribildirim alamamaları etkili olmaktadır. Öte yandan bilgisayar kullanma yeterlikleri ile bu ortama ilişkin taşıdıkları kaygılar da bu ortama yönelik olumsuz yönde tutum geliştirmelerinde etkili olabilmektedir. Tüm bu sözü edilen nedenlere bağlı olarak, araştırmaya katılan öğrenenler, bilgisayarı etkili bir eğitim ortamı olarak değerlendirmelerine rağmen, bireyler arasında kurulacak sosyal iletişim için yetersiz bir ortam olarak değerlendirmişlerdir.

İleriye dönük olarak, bilgisayar ortamı iletişim sürecinde sözsüz iletişim öğelerinin sürece daha fazla dahil edilmesi, iletişimi gerçekleştiren bireyler arasında anında geribildirimlerin alınması, taşıdıkları iletişim kaygılarının her ne sebeple olursa olsun giderilmeye çalışılması ve bilgisayar ortamı iletişim yeterliklerini artırıcı çalışmaların yapılması, bu öğrenenlerin BOİ'e olumlu yönde tutum geliştirmelerinde etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Barnes, S.B. (2004).** Computer-Mediated Communication: Human-to-Human Communication Across the Internet. Boston:Allyn and Bacon.
- Bubas, G.(2006).** *Competence in Computer-Mediated Communication: An Evaluation and Potential Uses on a Self-Assessment Measure.* Manuscript submitted for presentation consideration, University of Zagreb, Croatia.
- Brown, S., Fuller, R. M.& Vician, C.(2002).** Who is Afraid of Virtual World? The Role of Anxiety in Computer – Mediated Communication Use and Satisfaction. *Journal of The Association for Information System*, 5 (2), 81-109.
- Campbell, S. W. & Neer, M.R. (2001).** The relationship of communication apprehension and interaction involvement to perception of computer-mediated communication. *Communication Research Reports*, (4), 391-398.
- Connolly, T., Jessup, L.M.& Valacich, J.S. (1990).** Effects of anonymity and evaluative tone on idea generation in computer mediated groups. *Management Science*, 36 (6), 689-703.
- Doğan, A. (2006).** Bilgisayar Dolayımı İletişim: İnternette Sosyal Psikoloji Kuramlarını Yeniden Düşünmek. Yayınlanmamış Dok .tezi Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı.
- Doyle,E., Stamouli, I.& Huggart, M. (2005).**Computer Anxiety, Self-Efficacy, Computer Experience. An investigation throughout a Computer Science degree. 35th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference.
- Daly, J., M. & Miller, M. (1975).** The empirical Development of an instrument to measure writing apprehension. *Research in the Teaching of English*, 9, 242-249.
- Garton, L. & Wellman, B. (1995).** Social impact of electronic mail in organization: a review of the research literature. *Communication* 18, 435-453.
- Gunawardena, C. L. (2002).** Social presence and the sociocultural context of online education. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu:Eğitim İletişim veTeknolojisinde Yeni Ufuklar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 23-25 Mayıs 2002.

-
- Hunter, J. & Allen, M. (1992).** Adaptation to electronic mail. *Journal of Applied Communication Research*, 20 (3), 254-274.
- Kiesler, S., Siegel, J., & McGuire, T.W. (1984).** Social psychological aspects of computer-mediated communication. *American Psychologist*, 39 (10), 1123-1134.
- Lea, M. & Spears, R. (1991).** Computer – mediated communication, deindividuation and group decision-making. *International Journal of Man-Machine Studies*, 34, 283-301.
- Leen, J.Y.A & Ramayah, T. (2006).** The impact of personal computer anxiety and communication apprehension on computer-mediated communication anxiety. *Asia Journal of Information Technology*, 5(7),702-705.
- Mabrito, M. (1991).** Electronic mail as a vehicle for peer response. *Written Communication*, 8(4),509-532.
- McCarson, L. R. (2005).** Measuring Communication Apprehension, Writing Apprehension and Group Satisfaction Levels in Face to face and Virtual Settings. *Annual Review of Undergraduate Research School of Humanities and Social Science*, 4 (1), 32.
- McCrosky, J.C. (1985).** The content validity of the PRCA-24 as a measure of communication apprehension across communication contexts. *Communication Quarterly*, 33 (3), 165-173.
- McCroskey, J. C. & Richmond, V. P. (1998).** Communication Apprehension Avoidance and Effectiveness. A Pearson Education Company 160 Gould Street Needham Heights, Massachusetts.
- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (1994).** *Qualitative data analyses (2.nd ed)*. Thousand Oaks, CA: Dage.
- Moore, M. G. (1992).** Distance education theory. *The American Journal of Distance Education*, 5(3),1-6.
- Parks, M.R., & Floyd, K. (1996).** Making friends in cyberspace. *Journal of Communication*, 46(1), pp 80-97.
- Perse, E. M. & Ferguson, D. A. (2000).** The benefits and cost of web surfing. *Communication Quarterly*, 48 (4), 343-359.
- Postmes, T., Spears, R., & Lea, M. (1998).** Breaching or building social boundaries SIDE effect of computer-mediated communication. *Communication Research*, 25 (6). 689-715.
- Schliesman, T. & Ayres, J. (1999).** The relationship between computer time and communication apprehension/communication competence among adolescent. Paper presented at the Annual Meeting of the National Communication Association, Chicago, IL.
- Scott, C. R., & Rockwell, S. C. (1997).** The effect of communication, writing and technology apprehension on likelihood to use new communication technologies. *Communication Education*, 46, 44-62.
- Scott, C. R. & Timmerman, C.E. (2005).** Relating Computer, Communication and Computer-Mediated Communication Apprehensions to New Communication Technology Use in the Workplace. *Communication Research*, 32 (6), 683-713.
- Vrasidas, C., & McIsaac, M.S. (1999).** Factors influencing interaction in an online course. *American Journal of Distance Education*, 8(2), 6-29.
- Walther, J. B. (1996).** Computer mediated communication: Impersonal, Interpersonal and Hyperpersonal Interaction. *Communication Research*, 23 (1), 3-43.

- Walter, J.B. (1994).** Anticipated ongoing interaction versus channel effect on relational communication in computer-mediated interaction. *Human Communication Research*, 20, 473-501.
- Walther, J. B. (1992).** Interpersonal effect in computer-mediated interaction: A relational Perspective. *Communication Research*, 19(1), 52-90.
- Walther, J. B. & Burgoon, J.K. (1992).** Relational communication in computer mediated interaction. *Human Communication Research*, 19 (1), 50-88.
- Watson, B. R. (2007).** Speaking up in the 21 st Century: The Effect of Communication Apprehension and İnternet Self Efficacy on use of Social Networking Websites. Doktora Tezi. Faculty of the Graduate School of Journalism at the University of Missouri-Colombia
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2000).** *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Sözkese Matbaacılık, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Gibbs, G., Simpson, C.& Macdonald, R. (2003).** Improving Student Learning through Changing Assessment- A Conceptual and Proctical Framework”. European Association for Research into Learning and Instruction, Padova. <http://www.open.ac.uk/Science/fdtl/pub.htm>.
- Jacobson, D. (1999).** Impression Formation Cyberspace:Online Expectation and Offline Experience in Tex-based Virtual Communities, *Journal of Computer-Mediated Communication* 5(1).10haziran tarihinde <http://jcmc.indiana.edu/vol5/issue1/jacobson.html> adresinden erişilmiştir.
- Kim, J (2002).** Interpersonal Interaction in Computer Mediated Communication (CMC) Exploratory Qualitative Research based on Critical Review of the Existing Theories Paper presented at the annual meeting of the *International Communication Association*. 10 mayıs 2006 tarihinde http://www.allacademic.com/meta/p112010_index.html adresinden erişilmiştir.
- Kim, J (2000).** *Social interaction in computer-mediated communication*. 22 Kasım 2006 tarihinde <http://www.asis.org/Bulletin/Mar-00/kim.html> adresinden erişilmiştir.
- Liu, Y. (2002).** What does research say about the natue of computer-mediated communication: Task-oriented, social emotion-oriented or both?.*Electronic Journal of Sociology*. 21 Kasım 2007 tarihinde <http://www.sociology.org/content/vol006.001/liu.html> adresinden erişilmiştir.
- Mabrito, M. (2000).** Facilitating and evaluating student interaction in an online business writing course. 20 Ekim tarihinde <http://as1.ipfw.edu/2000tohe/papers/mabrito.html> adresinden erişilmiştir.
- Spitzberg, B. H. (2006).** Preliminary development of a model and measure of computer mediated communication (CMC) competence. *Journal of Computer-Mediated Communication*,11(2), 20 Şubat 2006’da <http://jcmc.indiana.edu/col11/issue2/spitzberg.html> adresinden erişilmiştir.
- Taylor, R., & W. Licklider, J.C.R. (1968).** The Computer as a Communication Device. Reprinted from Science and Technology. 10 Mart 2007 tarihinde <http://gatekeeper.dec.com/pub/DEC/SRC/research-reports/abstracts/src-r061.htm> adresinden erişilmiştir.